

**Nella Lonza – Jakov Jelinčić, *Vodnjanski statut – Statuto di Dignano*,
Kolana od statuti, knj. 2, Vodnjan: Grad Vodnjan – Dignano / Državni arhiv
u Pazinu, 2010., 574 str.**

U lipnju je 2010. iz tiska izišlo vrlo vrijedno izdanje – preslik i transkripcija Vodnjanskoga statuta iz 1492. – kojemu je izdavač Grad Vodnjan, suizdavač Državni arhiv u Pazinu te izvršni izdavači Humaniora i Leykam international iz Zagreba, kao drugo u ediciji „Kolana od statuti“. Knjiga je raskošnoga, velikog formata (23,5x33 cm), tvrdo ukoričena te u potpunosti dvojezična: na lijevim stranicama nalazi se tekst pisan hrvatskim jezikom, a na desnim je stranicama talijanski prijevod istoga teksta. Na stražnjoj korici, s unutrašnje strane, izdanju je priložen CD na kojem se nalaze rukopisi Statuta.

Knjiga je strukturno podijeljena na dvije cjeline: prvu cjelinu čine znanstveno-teorijski radovi statutarne problematike i povijesti Vodnjanštine, a u drugoj su transliteracija i prijevod na hrvatski jezik izvornoga teksta Statuta.

Prva je cjelina knjige naslovljena „Uvodne studije“ (7-171). Otvara ju rad Jakova Jelinčića „Osnovna obilježja Vodnjanskog statuta“ (8-33). Rad je podijeljen na osam poglavlja. U prvom poglavlju „Rukopisna tradicija i nestali izvornik“ (8-10) Jelinčić tumači da s Vodnjanskim statutom koji se objavljuje u knjizi ne započinje povijest vodnjanskoga statutarnog prava jer je iz Proslava Statuta vidljivo da je Vodnjan imao statut i prije 1492. godine. Međutim, izvornik toga starog statuta nije sačuvan. Slijedi poglavlje „Sačuvani rukopisi i njihov opis“ (10-22) u kojem autor navodi da je do danas sačuvano osam prijepisa Vodnjanskoga statuta: po jedan rukopis čuva se u Knjižnici Državnoga arhiva u Trstu, u Gradskoj knjižnici Attilio Hortis u Trstu, u Knjižnici Muzeja Correr u Veneciji, u Knjižnici Giovanni Spadolini Senata Republike Italije u Rimu i u Zavičajnom muzeju grada Rovinja, dok se tri rukopisa Statuta čuvaju u Državnom arhivu u Pazinu. Svaki je od navedenih rukopisa detaljno opisan. Sljedeće je poglavlje „Osnovne razlike u strukturi rukopisa i slijedu odredbi“ (22-24). U poglavlju „Značajke jezika i pisma“ (24-26) autor, među ostalim, navodi da je Statut pisan mješavim talijanskoga jezika i mletačkoga idioma te da je u mnogim elementima stila zamjetno da se radi o tekstovima koji su nastali prevođenjem izvornika pisanoga na latinskom jeziku. Pisanje velikoga i maloga početnog slova nije ujednačeno i često nalazimo veliko početno slovo tamo gdje ne treba biti i

obratno. Slijede kratka poglavlja: „Ranije izdanje i razlozi novog izdanja“ (26) i „Načela priređivanja“ (26-28). Jelinčićev rad završava vrlo preglednom „Usporednom tablicom glava unutar knjiga Vodnjanskog statuta u sačuvanim rukopisima A – H“ (28-33).

Slijedi svojevrsni monografski prikaz prošlosti Vodnjana kroz četrnaest poglavlja „Habitat u pokretu i apoteoza obilja“ (34-82) Miroslava Bertoše. „Znaci starine, tragovi prošlosti“ (36-38) i „Pisani spomen Vodnjana“ (38-40) naslovi su poglavlja u kojima piše o obrisima nastanka organiziranoga života na Vodnjanštini koji, rasijan po gradinama, seže još u brončano doba. Navodi kako su, unatoč tome što u arhivskim vrelima nema sačuvanih podataka, u Vodnjanštini sve povijesne epohe – od pada Zapadnoga Rimskog Carstva i seobe naroda, preko razdoblja Bizanta, Franaka do akvilejskih patrijarha i Venecije – neizbježno ostavljale svoje tragove. Iako se prvi pisani spomen Vodnjana pojavljuje u 12. stoljeću u listinama puljske crkvene provenijencije (*Vicus Atinianus*, 1150.), povijest Vodnjana se, zbog velikih kronoloških praznina, ne može u potpunosti rekonstruirati. Poglavlja „Godine politike, godine mačeva“ (40-42) i „Novo pravno ustrojstvo“ (42-46) odnose se na društvena previranja koja su se događala u južnoj Istri i koja su neminovno zahvatila i Vodnjanštinu. Bertoša iznosi da je od 1209. Vodnjan sto dvadeset dvije godine bio sastavni dio feudalnih posjeda akvilejskih patrijarha, no da je 13. i 14. stoljeće bilo doba postupnih, ali dalekosežnih povijesnih zaokreta na istarskom tlu te da tada i vodnjanski komun ulazi u sferu mletačkoga utjecaja nastojeći se tako osloboditi marginalnoga životarenja u patrijarhovoj državi. Osim toga, Bertoša se dotiče prisutnosti luterana (*lutorani*) u Vodnjanu (48-50) i migracijskih strujanja koja su pratila Vodnjan kroz čitavu povijest pa tako spominje i doseljavanje velike skupine tzv. Morlaka koje su se između 1592. i 1624. smjestile u Roveriji i Filipani (50-54). Piše i o ustroju i institucijama (54-60), o vodnjanskoj zdravstvenoj slici (60-62) te o privrednom razvoju Vodnjanštine (62-66). Veće poglavlje „Razbojništvo, obrana, represija“ (70-74) govori o problemima koje donosi blizina granice s Pazinskom knežijom te o osnivanju lokalne milicije, tzv. *cernide* ili *č(er)ne vojske*, čija je zadaća bila obrana južne Istre, a koja je novačila muškarce iz Pule, Bala, Rovinja i Dvigrada. Posljednja su poglavlja posvećena kulturi, etnosu i etosu (74-78) te tijeku povijesnoga vremena (78-82). U tim poglavljima Bertoša zaključuje kako je riječ o gradu asimiliranih različitosti, vrlih duhova i lijepih *Bumbarella*. Tako u Vodnjanu supostoje autoh-

tona istroromanska kultura (istriotski govor) i hrvatski kolonisti, o čijem prisustvu svjedoči niz sačuvanih upisa glagoljicom u matičnim knjigama krštenih 16. stoljeća. Navodi kako je, osim razvijene pučke kulture, Vodnjan dao i nekoliko vrlo važnih i velikih imena učene kulture, kao što su filolog Giovanni Andrea della Zonca, znanstvenik Bartolomeo Biasoletto, botaničar i farmaceut te slikar-autodidaktik Venerio Trevisan i arheolog, epigrafičar i ličnost klasične naobrazbe Piero Sticotti. Svoj rad Bertosa završava optimističnom notom kojom naglašava kako je Vodnjan, iako je nakon propasti Venecije izgubio mnogo na svojoj važnosti, u posljednje vrijeme počeo u sebi prepoznavati svakidašnje civilizacijske stanice i usmjeravati se prema nekoj novoj povijesnoj mogućnosti koja će biti sretan spoj plodnih zasada tradicije i duha novoga doba.

Cjelina uvodnih studija završava radovima Nelle Lonza „Vodnjanski statut u pravnom krajobrazu istarskoga kasnog srednjovjekovlja“ (84-166) te „Novčane jedinice i mjere spomenute u Vodnjanskom statutu“ (168-171). Prvi Lonzin rad sastoji se od dvadeset poglavlja. Autorica analizirajući statut kao pravni izvor (84-86) iznosi domete i ograničenja s kojima se istraživač pritom susreće. Navodi tako da su statuti relativno lako dostupni, podacima vrlo bogati i većinom objavljeni izvori, međutim, mogu skrivati i metodološke zamke: s jedne strane analizom statuta ne može se spoznati pravo koje je u nekoj zajednici na snazi, a s druge strane njegov tekst ima i metajuridičke vrijednosti – programski karakter i simboličku ulogu te žanrovska obilježja. Jednako tako, kada govori o „zamkama“, Lonza navodi da pravne norme nisu bile obvezujuće onako kako smo navikli u suvremenom društvu te je svaki statutarni tekst zamrznut u jednom trenutku, u vrijeme njegova redigiranja i službenoga proglašenja. Zanimljivi su Lonzini navodi o dvije osi vlasti (90-98), jednoj koja proizlazi iz vodnjanske zajednice i drugoj koju osigurava vrhovna vlast Venecije i koju biraju mletačke vlasti pa zato funkcija vodnjanskoga načelnika nije bila regulirana statutom, već napatkom mletačkoga dužda. U četiri kraća poglavlja koja slijede Lonza iznosi statutarne odredbe o pravnim pitanjima pri funkcioniranju vodnjanske zajednice: o odnosu Crkve i države (98-100), o odnosu „domaćih“ i stranaca (100-102), o radnim odnosima (102-104) te o ugovornim odnosima između vlasnika stoke i seljaka (104-108). Valja istaknuti poglavlje „Na rešetki općih interesa“ (108-110) koje se odnosi na načela života u zajednici, zaštitu općinskoga zemljišta i javnih putova, norme kojima se zabranjuje

bacanje smeća na ulicu, kontrolu prodaje mesa i ribe i dr., pri čemu je zanimljiva odredba da su na blagdan sv. Kvirina i sv. Lovre vlasti jamčile niže cijene vina i mesa kako bi se i siromašniji mogli počastiti. Slijede tri poglavlja koja se tiču obiteljskoga života na Vodnjanštini: „Hibridna priroda braka na istarski način“ (110-114), „Svijet nedoraslih“ (114-116) i „Unutar ili izvan obiteljskog okvira“ (116-120). Lonza ovdje ističe kako se brak na istarski način temelji na imovinskoj ravnopravnosti, baš kao da je riječ o braći, a koji je bio prilagođen tipičnoj socijalnoj situaciji te se održao stoljećima, protegnuvši se na više slojeve, a sličan je model postojao i na dubrovačkom području. Lonza piše i o odredbama koje se tiču siročadi: u tadašnjim okolnostima rana smrt roditelja nije bila rijetkost pa je Statut razvio višeslojnu mrežu za prihvat siročadi. Između ostaloga, Lonzin rad donosi vrlo vrijedne podatke o nasljeđivanju (120-126), problemima vlasništva (126-130), varijantama zastare (134-138) i ovrhe (142-144). Kada se govori o kaznama, zanimljivo je da su se – neočekivano – tjelesni napadi kažnjavali globama, a imovinska (ne)djela tjelesnim kaznama, kazna za ubojstvo počivana je na načelu „glava za glavu“, a crna magija i vradžbine kažnjavale su se prema posljedicama koje su izazvale. Lonza zaključuje rad poglavljem „Vodnjansko pravo između lokalnoga i općega“ (156-166), gdje zaključuje da se pravni sustav kasnosrednjovjekovnoga Vodnjana sastojao od elemenata rimskoga, kanonskoga te europskoga općeg prava, uz mjestimične dodatke bizantske, germanske i slavenske pravne tradicije te preuzimanja po uzoru na koparski i pulski statut, tvoreći tako cjelinu osebujnoga vodnjanskog okusa.

U drugom radu, „Novčane jedinice i mjere spomenute u Vodnjanskom statutu“ (168-171), Lonza čitatelju, uz tadašnje novčane jedinice, pojašnjava i ostale brojne mjere koje se spominju u Statutu: mjere za dužinu i površinu, mjere za težinu, šuplje mjere za krute stvari i tekućine te način na koji se mjerilo vrijeme.

Drugu veliku cjelinu knjige čine preslik i transkripcija izvornika Vodnjanskoga statuta. Kao preslik izvornika Statuta (173-321) ovdje je predstavljen Rukopis B koji se čuva u Diplomatičkom arhivu Gradske knjižnice Attilio Hortis u Trstu (*Biblioteca civica Attilio Hortis, Archivio diplomatico*). Preslici su tiskani u boji te ih karakterizira iznimna kakvoća i jasnoća tiska. Nakon predstavljenoga izvornika, slijedi transkripcija i prijevod Statuta (323-507). Mukotrpan posao transkribiranja učinili su Jakov Jelinčić i Marino Manin, a za prijevod je zaslužna Nella Lonza. Transkripcija i pri-

jevod prikazani su tako da je na lijevoj strani prikazan transkribirani tekst na talijanskom jeziku, a na desnoj se strani, usporedno s talijanskim, nalazi prijevod na hrvatski jezik. I talijanski i hrvatski tekst popraćeni su oznakama folijacije rukopisa te brojnim bilješkama koje olakšavaju razumijevanje samoga Statuta.

Na kraju knjige priložena su „Kazala glava“ (509-543), koja su sačinili Jakov Jelinčić i Nella Lonza i koja se sastoje od „Stvarnoga kazala“ (511-537), „Kazala mjesta“ (539), „Kazala osoba“ (541) te „Kazala svetih imena“ (543). Nakon kazala slijedi „Sažetak“ (545-565) preveden na pet jezika – engleski, njemački, francuski, slovenski i ruski. Knjiga završava bogatim i iscrpnim popisom izvora i literature (567-574).

Da su Jakov Jelinčić i Nella Lonza „uigran tim“, vrhunski stručnjaci i poznavatelji istarske, a i šire statutarne problematike, vidi se (i potvrđuje) i ovim objavljivanjem Vodnjanskoga statuta. K tome još potpomognuti i upotpunjeni znalačkim perom povjesničara Miroslava Bertoše, priredili su i objavili djelo koje opravdano zaslužuje pozornost javnosti. Transkripcija i prijevod Vodnjanskoga statuta iz 1492. zasigurno će koristiti širokom krugu čitateljstva – od onih „laika“ znatiželjnih informacija o prošlosti grada i kraja u kojem žive do stručnjaka i znanstvenika kojima će objavljeni Statut biti dragocjen izvor mnogih vrijednih podataka za njihova istraživanja.

Maja Cerić

Flavio Bonin, *Piranske solne pogodbe (1375 – 1782)*,

Viri, št. 33, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2011., 175 str.

Arhivsko društvo Slovenije već tri desetljeća u sklopu zbirke „Viri“ objavljuje vrijedne povijesne izvore. Broj 33 iz 2011. posvećen je solnoj djelatnosti u Piranu u vrijeme Mletačke Republike. Autor je djela Flavio Bonin, muzejski savjetnik i odnedavni ravnatelj piranskoga Pomorskog muzeja „Sergej Mašera“.

Piranska priča o iskorištavanju soli strukturirana je u 14 poglavlja. U „Pregovoru“ (7) i „Uvodu“ (8-9) autor sagledava korištenje soli – „bijeloga zlata“ prošlosti – od najstarijih vremena do danas. Ističe kako interes za sol značajno opada s tehničkim napretkom 19. stoljeća. Dok se 90 posto proi-